

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

14/8/2010

σελ. 36

ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Εκπαίδευση και επαγγελματική σταδιοδρομία

Της ΒΕΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
benpap@arogevmatini.gr

Το δημογραφικό πρόβλημα, παρά το γεγονός πως δεν το έλαβε υπόψη της η σημερινή κυβέρνηση, είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά της Ευρώπης γενικότερα. Για την Ελλάδα το πρόβλημα δεν είναι τόσο απλό όπως παρουσιάζεται, ότι δηλαδή τα νέα ζευγάρια δεν θέλουν να αποκτήσουν παιδιά.

Το θέμα είναι η αναβολή της γέννησης του πρώτου παιδιού, με αποτέλεσμα η γυναίκα να έχει φθάσει σε ηλικία στην οποία πλέον δεν είναι σε θέση να γεννήσει πάνω από ένα παιδί... Μια άλλη προσέγγιση του δημογραφικού προβλήματος, που θα πρέπει να προβληματίσει σοβαρά το κράτος, δίνουν οι έρευνα που πραγματοποιήσαν η καθηγήτρια Αγγλικών **Ειρήνη-Μυροίση Παπάνη** και ο καθηγητής Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου **Ευστράτιος Παπάνης**.

Το πρόβλημα της υπογεννητικότητας, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην πλειονότητα των Ευρωπαϊκών χωρών είναι γνωστό εδώ και καιρό.

Αρχικά ενοχοποιήθηκε κυρίως η απροθυμία των ατόμων να αποκτήσουν πολλά παιδιά.

Στις ημέρες μας γίνεται πια αντιληπτό ότι μία από τις βασικές αιτίες για τα χαμηλά ποσοστά γεννητικότητας δεν είναι η «αρνησιπαιδιά», αλλά η αναβολή της γέννησης του πρώτου παιδιού.

Το παράδοξο στην αναβολή αυτή έγκειται στο γεγονός ότι ανάμεσα στα αίτια της είναι δύο από τα μεγαλύτερα αγαθά για τον άνθρωπο: η εκπαίδευση και η επαγγελματική σταδιοδρομία.

Η ολοένα, μάλιστα, μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών σ' αυτά -επίτευγμα της Δεύτερης Δημογραφικής Μετάβασης, με την προώθηση νέων διαφυλικών προτύπων- επιδεινώνει την κατάσταση, αφού η αυξανόμενη ηλικία απόκτησης του πρώτου παιδιού προκαλεί όχι μόνο προβλήματα υπογεννητικότητας.

Επίσημο έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ανέφερε το Μάρτιο του 2005 σχετικά με τις ανθρωπικές δημογραφικές αλλαγές που αφορούν την υπογεννητικότητα:

«Η Ευρώπη αντιμετωπίζει σήμερα μια πρωτοφανή δημογραφική αλλαγή... Τα νέα κράτη-μέλη, με εξαίρεση την Κύπρο και τη Μάλτα, βλέπουν τον πληθυσμό τους να μειώνεται. Σε πολλές χώρες η εγκατάσταση μεταναστών είναι ζωτικής σημασίας, αφού συμβάλλει στην αύξηση του πληθυσμού. Η γεννητικότητα έχει πέσει κάτω από το ποσοστό που μπορεί να εξασφαλίσει την ανανέωση του πληθυσμού (περίπου 2,1 παιδιά ανά γυναίκα) και μάλιστα σε πολλά κράτη-μέλη το ποσοστό είναι πιο χαμηλό και από 1,5 παιδιά ανά γυναίκα» (European Commission 2005:2).

Το παραπάνω απόσπασμα συνοπτικά περιγράφει το πρόβλημα της υπογεννητικότητας στην Ευρώπη και αποτελεί προειδοποίηση

Η Ελλάδα, έχοντας γεννητικότητα κάτω από το καθορισμένο όριο των 1,3 παιδιών ανά γυναίκα από το 1998 και για έξι συνεχή έτη, κατόρθωσε, τελικά, να το υπερβεί, έστω οριακά, το 2004 και συνεχίζει να το υπερβαίνει μέχρι σήμερα.

Ωστόσο, αυτή η ελάχιστη υπέρβαση δεν είναι καθουσιαστική, αφού οφείλεται κυρίως στην εισροή μεταναστών και τα ποσοστά των γεννήσεων παραμένουν ιδιαίτερα χαμηλά, γεννώντας δυσόσιες προβλέψεις για τον πληθυσμό της χώρας στο μέλλον.

Αρκεί μια ματιά στα συνολικά ποσοστά γονιμότητας -ως συνολικό ποσοστό γονιμότητας ορίζεται το ποσοστό γονιμότητας υπολογιζόμενο στο σύνολο της περιόδου αναπαραγωγής της γυναίκας, συνήθως ανάμεσα στα 15 και 50 έτη- από τη δεκαετία του '70 έως αυτή που διανύουμε για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων: το 1970 το συνολικό ποσοστό γονιμότητας ήταν 2,39, δέκα χρόνια αργότερα 2,21, το 1990 έπεσε σε 1,39 και το 2000 κατρακύλησε στο 1,27.

Αυτή η καθοδική πορεία είχε αποτέλεσμα το ποσοστό παιδιών ηλικίας 0-14 ετών επί του συνολικού πληθυσμού της χώρας να είναι μόλις 15,18% το 2001, ενώ το 1971 ανερχόταν στο 25,36%.

Αντίθετα, το ποσοστό των ηλικιωμένων 65 ετών και άνω από 10,92% το 1971 σκαρφάλωσε στο 16,71% το 2001.

Η μείωση της γονιμότητας και της γεννητικότητας σε συνδυασμό με αυτή της θνησιμότητας οδηγούν σε μια νέα δημογραφική επανάσταση, χαρακτηριστικά της οποίας είναι η γήρανση του πληθυσμού, η «αρνησιπαιδιά» και η «ολιγαθροπία», όπως γλαφυρά έγραφε ο Πολύβιος ο Μεγαλοπόλιτης το 165 π.Χ., αναφερόμενος σε αντίστοιχη υπογεννητικότητα στην Ελλάδα επί των ημερών του:

«Εφθάσε ο καιρός σήμερα στην Ελλάδα να υπάρχει αρνησιπαι-

διά και ολιγαθροπία, εξαιτίας της οποίας οι πόλεις ερημώθηκαν και σμειώθηκε πλήρης έλλειψη παραγωγής, αν και δεν συνέβησαν πόλεμοι ή επιδημίες.

Εάν, λοιπόν, για τούτο συμβούλευε κάποιος να ρωτήσουμε τους Θεούς τι θα μπορούσαμε να κάνουμε, άραγε δεν θα ήταν μάταιο να κάνουμε τέτοιες ερωτήσεις, αφού η αιτία είναι προφανής και ο τρόπος διορθώσεως στα χέρια μας;

Διότι, επειδή οι άνθρωποι έγιναν εγωιστές και φιλοχρήματοι, έτσι ώστε να μη θέλουν να παντρευτούν, ούτε να κάνουν παιδιά, ούτε να ανατρέφουν, αλλά να αποκτούν το πολύ ένα ή δύο, ώστε να τους αφήσουν πλούσια κληρονομιά και να μην ζοδεύουν για την ανατροφή τους, γι' αυτό το λόγο το κακό μεγαλώνει».

Οι συνέπειες από την υπογεννητικότητα και τη γήρανση του πληθυσμού είναι εύλογες, όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για όλη την Ευρώπη, που και από πλευράς ηλικίας των κατοίκων της πρέπει να αποκαλείται «Γηραιά Ήπειρος».

Στο κοντινό μέλλον τόσο η πληθυσμιακή συρρίκνωση όσο και η γήρανση του πληθυσμού δεν θα αποτελούν απλώς σοβαρά κοινωνικά φαινόμενα, αλλά αναμένεται να προκαλέσουν και σημαντικά προβλήματα στην οικονομία, καθώς η εργατικό δυναμικό θα ελατωθεί, η παραγωγή αναπόφευκτα θα μειωθεί και τα ασφαλιστικά συστήματα θα δεχθούν βαρύ πλήγμα.

Οι Caldwell και Schindlmayr κάνουν κριτική στους ερευνητές της υπογεννητικότητας, λέγοντας ότι δεν προσπαθούν να εντοπίσουν πιθανές κοινές αιτίες που συμβάλλουν στη μείωση των γεννήσεων.

Φυσικά, δεν είναι δυνατό να οδηγηθούμε σε γενικεύσεις, ωστόσο ένα κοινό χαρακτηριστικό που μπορεί να εντοπιστεί διακριτικά είναι η αναβολή των γεννήσεων, δηλαδή η απόκτηση παιδιών σε συνεχώς μεγαλύτερη ηλικία.

για την ανάγκη λήψης μέτρων, ώστε να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο.

Μελετώντας στατιστικά στοιχεία της Οικονομικής Επιτροπής Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη, που αφορούν τα ποσοστά των γεννήσεων από το 1970 έως το 2006, αντιλαμβανόμαστε ότι το πρόβλημα της υπογεννητικότητας ξεκίνησε από την Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη, με τη Γερμανία, την Ελβε-

Οι δημογραφικές αλλαγές στις ευρωπαϊκές χώρες

τία, το Λουξεμβούργο, την Ολλανδία, τη Νορβηγία, τη Φινλανδία και την Αγγλία να πρωτοστατούν στην υπογεννητικότητα, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70.

Η Γερμανία ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που κατέγραψε το 1992 γεννήσεις κάτω από το όριο (1,3 παιδιά ανά γυναίκα) που έχει επίσημα καθοριστεί ως το «κατώφλι της υπογεννητικότητας» και ακολούθησαν και άλλες χώρες, όπως η Ιταλία το 1993, η Ισπανία το 1994, η Βουλγαρία και η Σλοβενία το 1995, η Ρωσία το 1996, η Ουκρανία το 1997, η Ελλάδα το 1998, η Ουγγαρία και η Ρου-

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ της ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

μία εκτοξεύουν την υπογεννητικότητα

Η ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Η «επανάσταση» που έφερε το νέο ρεύμα ιδεών

Για να εξηγήσει, ωστόσο, κάποιος τη φύση και τις αιτίες που προκαλούν την αναβολή δημιουργίας οικογένειας, πρέπει πρώτα να κατανοήσει τις αλλαγές και το νέο ρεύμα ιδεών που επέφερε η λεγόμενη Δεύτερη Δημογραφική Μετάβαση, η οποία ξεκίνησε τη δεκαετία του 1960 στη Βόρεια Ευρώπη και σταδιακά εξαπλώθηκε και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Η μείωση της γεννητικότητας κάτω από το όριο αντικατάστασης είναι ίσως το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της Δεύτερης Δημογραφικής Μετάβασης.

Κατά την περίοδο αυτή, ενώ οι συνθήκες διαβίωσης βελτιώνονται και ο μέσος όρος ζωής αυξάνεται, τα ποσοστά γεννήσεων σημειώνουν σημαντική μείωση, γεγονός που απειλεί πολλές χώρες με πληθυσμιακή γήρανση και καθιστά την είσοδο μεταναστών λύση σταθεροποίησης του πληθυσμού και οικονομικής αναζωογόνησης.

«Νέες» μορφές οικογένειας εμφανίζονται

Η γέννηση του πρώτου παιδιού αναβάλλεται ολοένα και περισσότερο και είναι τόσο συχνό το φαινόμενο, ώστε οι Kohler, Billari και Ortega να θεωρούν την αναβολή των γεννήσεων ξεχωριστή Δημογραφική Μετάβαση, και όχι μέρος της Δεύτερης.

Πολλαπλές κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτισμικές αλλαγές λαμβάνουν χώρα κατά τη Δεύτερη Δημογραφική Μετάβαση και σηματοδοτούν την έναρξη μιας καινούριας εποχής, όχι μόνο για τη Βορειοδυτική Ευρώπη, όπως πολλοί υποστηρίζουν, αλλά σταδιακά για την πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών.

Νέες αντιλήψεις, στάσεις ζωής και πρότυπα συμπεριφοράς καθιερώνονται και οι ανάγκες που χρήζουν ικανοποίησης εκτείνονται πέρα από αυτές της επι-

Μέσοι όροι ηλικιών απόκτησης 1ου παιδιού το 1980

Ελβετία	26,3
Ολλανδία	25,7
Φινλανδία	25,5
Σουηδία	25,3
Γερμανία	25,2
Ιταλία	25,1

Μέσοι όροι ηλικιών απόκτησης 1ου παιδιού στην Ελλάδα

1980	23,3
1990	24,7
1995	26,6
2000	28,0
2001	27,6
2002	27,9
2003	28,0
2004	28,2
2005	28,5
2006	28,9
2007	29,2

Πηγή: Δεονόμια Έρευνας Ηνωμένων Εθνών, για την Ευρώπη

βίωσης, της ασφάλειας και της αυτο-συντήρησης -επιδιώξεις της Πρώτης Δημογραφικής Μετάβασης- και αγγίζουν τις ανώτερες ψυχικές στην κλίμακα της περίφημης Πυραμίδας του Maslow.

Στη νέα μετα-υλιστική και μεταμοντέρνα εποχή το άτομο επιδιώκει την εσωτερική του ολοκλήρωση και αυτοπραγμάτωση, την πνευματική του ανάπτυξη, την ικανοποίηση των προσωπικών του φιλοδοξιών, την αναγνώριση, την επαγγελματική ανέλιξη, την αυτονομία και την ελεύθερη έκφραση ιδεών και απόψεων.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται η έμφαση στην προσωπική μόρφωση και η προσήλωση στη δημιουργία αξιολογικής επαγγελματικής σταδιοδρομίας.

Η επιδίωξη της αυτοπραγμάτωσης παραμερίζει την ιδέα του γάμου. Χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμη και στην Ελλάδα, που θεωρείται παραδοσιακή χώρα και πιστή στο θεσμό της οικογένειας, η σύναψη γάμων έχει ελαττωθεί σημαντικά κατά τα τελευταία χρόνια.

Το 1991 σημειώθηκαν 65.568 γάμοι, σε μία δεκαετία ο αριθμός τους έπεσε σε 58.491, το 2004 μειώθηκε ακόμη περισσότερο και έφτασε τους 51.377, ενώ το 2007 ξανασκαρφάωσε στους 61.377.

Ωστόσο, παρά την τελευταία αυτή άνοδο, ο αριθμός γάμων είναι φανερά χαμηλότερος σε σχέση με το παρελθόν.

Επιπλέον, νέες μορφές οικογένειας εμφανίζονται, όπως η «συμβίωση», η οποία πιθανό να οδηγήσει -στις λιγότερο συντηρητικές χώρες- στην απόκτηση παιδιού εκτός γάμου.

Τα ποσοστά των διαζυγίων στην Ελλάδα δεν θα μπορούσε να τα διανοηθεί ούτε ο πιο διορατικός μελετητής μερικές δεκαετίες πριν. Ενώ το 1991 τα διαζύγια δεν ξεπερνούσαν τα 6.351, το 2007 διπλασιάστηκαν και έφτασαν τα 12.994, αριθμός που αντανακλά τις κοινωνικές μεταβολές που διενεργούνται και στον ελληνικό χώρο.

Στο φαινόμενο των διαζυγίων συμβάλλει η χειραφέτηση της γυναίκας, απο-

τέλεσμα της μόρφωσης, της δυναμικής της ένταξης στον εργασιακό χώρο και της οικονομικής ανεξαρτητοποίησής της στο πλαίσιο της ισότητας των δύο φύλων.

Πράγματι, η ισότητα μεταξύ αντρών και γυναικών είναι ένα από τα βασικά ζητούμενα της Δεύτερης Δημογραφικής Μετάβασης, που θέλει τη γυναίκα ισότιμη με τον άντρα, εξίσου δραστήρια επαγγελματικά και υπεύθυνη για την οικονομική ευμάρεια της οικογένειας.

Αξιοσημείωτη πρόοδος έχει συντελεστεί σχετικά με την ισότητα ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα, τόσο ως προς τις εκπαιδευτικές όσο και ως προς τις επαγγελματικές ευκαιρίες.

Ωστόσο, στο στενό πλαίσιο της οικογένειας οι ρόλοι αντρών και γυναικών είναι ακόμη διακριτοί και το μέγεθος και η φροντίδα των παιδιών ανήκουν κατά κύριο λόγο ή και αποκλειστικά στις αρμοδιότητες των γυναικών, γεγονός που καθιστά δύσκολο το συνδυασμό οικογένειας με εκπαίδευση και επαγγελματική σταδιοδρομία.

μανία το 1999. Βέβαια, για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης το φαινόμενο μπορεί να ερμηνευθεί ευκολότερα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές, αφού η αβεβαιότητα κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες από τις πολιτικοοικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που σημειώθηκαν ήταν αναμενόμενο να έχει αντίκτυπο και στη γεννητικότητα. Διαπιστώνεται πως ενώ ο συνολικός αριθμός των

γεννήσεων στην Ευρώπη το 1964 είχε φτάσει τα 7,3 εκατομμύρια, το 2002 έπεσε στα 4,7 εκατομμύρια και εύλογα οι μελετητές προειδοποιούν ότι εάν τα ποσοστά των γεννήσεων δεν ξεπεράσουν το όριο των 1,3 παιδιών ανά γυναίκα για μεγάλο χρονικό διάστημα, τότε σε περίπου σαράντα χρόνια από σήμερα ο πληθυσμός της Ευρώπης θα έχει μείνει ο μισός.

Το ίδιο επισημαίνουν και οι Skirbekk, Lutz και Testa, που κάνουν λόγο για την «παγίδα» της χαμηλής γεννητικότητας.

Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι από τη στιγμή που η γεννητικότητα έχει πέσει κάτω από ένα συγκεκριμένο όριο, τότε η υπογεννητικότητα είναι πιθανό να καταστεί μη αναστρέψιμη στο μέλλον.

Η παραπάνω θεωρία, βέβαια, δεν απο-

τελεί κανόνα και δεν επαληθεύεται πάντα, είτε λόγω μέτρων που λαμβάνονται από την πολιτεία κάθε κράτους για την αντιμετώπιση του προβλήματος είτε λόγω της μικρότερης ή μεγαλύτερης πληθυσμιακής τόνωσης που επιφέρει η εισροή μεταναστών σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες.

ΔΥΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Η αναβολή και η καθυστέρηση γεννήσεων

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Όπως εύστοχα επισημαίνουν και οι Frejka και Calot, πριν από οποιαδήποτε διερεύνηση του φαινομένου και των αιτίών του, απαραίτητος είναι ο διαχωρισμός του όρου «αναβολή των γεννήσεων» από την «καθυστέρηση των γεννήσεων», αφού λανθασμένα συχνά χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία ως συνώνυμα. Ωστόσο, η καθυστέρηση υπονοεί ότι τελικά η απόκτηση παιδιών πραγματοποιείται κάποια στιγμή στο μέλλον, ενώ δεν ισχύει απαραίτητα το ίδιο και με την αναβολή.

Επιπλέον, εύλογα τίθενται τα ερωτήματα:

Επειτα από ποια ηλικία θεωρούμε ότι μια γυναίκα αναβάλλει τη γέννηση του πρώτου παιδιού;

Ποια είναι η ενδεδειγμένη ηλικιακή περίοδος απόκτησης του πρώτου παιδιού, μετά τη διέλευση της οποίας μπορούμε να κάνουμε λόγο για αναβολή;

Οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα είναι δύσκολο να

Αριθμός γάμων

1991	2001	2004	2005	2006	2007
65.568	58.491	51.377	61.043	57.802	61.377

Αριθμός διαζυγίων

1991	2001	2004	2005	2006	2007
6.351	11.184	12.307	13.494	13.218	12.994

ποικίλες μέθοδοι αντισύλληψης και ο οικογενειακός προγραμματισμός συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση, σε σημείο που να προσεγγίζονται οι μαλθουσιανές θεωρίες περί ανάγκης ελέγχου του πληθυσμού, λόγω έλλειψης φυσικών πόρων.

Το παράδοξο έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ κυρίως οι ασιατικές και αφρικανικές χώρες είναι αυτές που χρήζουν ελέγχου των γεννήσεων, είναι η προηγμένη Ευρώπη αυτή που τις περιορίζει.

Έτσι πολλές ευρωπαϊκές χώρες, από τα μέσα κιόλας της δεκαετίας του '70, σημειώνουν άνοδο στους μέσους όρους απόκτησης του πρώτου παιδιού αδιάκοπα για τρεις δεκαετίες.

Ως αποτέλεσμα, η μετάβαση στη μητρότητα πραγματοποιείται 4-5 χρόνια αργότερα από την προηγούμενη γενιά. Σύμφωνα με

στατιστικά στοιχεία της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη, το 1980 η Ελβετία, η Ολλανδία, η Φινλανδία, η Σουηδία, η Γερμανία και η Ιταλία ήταν οι χώρες με τους μεγαλύτερους μέσους όρους, οι οποίοι ξεπερνούσαν την ηλικία των 25 ετών.

Η Ελλάδα, χώρα παραδοσιακή, πιστή στο θεσμό της οικογένειας και περισσότερο συντηρητική, σε σύγκριση με τις βόρειες ευρωπαϊκές, άρχισε να βιώνει το φαινόμενο πιο έντονα λίγο αργότερα.

Έτσι, το 1980 ο μέσος όρος απόκτησης του πρώτου παιδιού ήταν σχετικά χαμηλός (23,3). Ωστόσο, στη συνέχεια εμφανίστηκε μια ραγδαία αύξηση στους μέσους όρους, σε τέτοιο βαθμό ώστε το 2007 η μέση ηλικία απόκτησης του πρώτου παιδιού να ανέρχε-

ται στα 29,2, δηλαδή 5,9 χρόνια περισσότερα συγκριτικά με τη μέση ηλικία του 1980.

Ως εκ τούτου, το φαινόμενο αναμφισβήτητα χρήζει κοινωνιολογικής μελέτης, αφού η ηλικία των 29,2 ετών αποτελεί πλέον από τους μεγαλύτερους μέσους όρους στην Ευρώπη, ξεπερνώντας ακόμη και αυτούς από πολλές προοδευτικές χώρες του Βορρά.

Η σοβαρότητα του φαινομένου έγκειται στο γεγονός ότι η αναβολή της γέννησης του πρώτου παιδιού αναπόφευκτα οδηγεί και στην αναβολή των επόμενων (tempo effect).

Είναι, επομένως, πολύ πιθανό να επηρεάζεται ο συνολικός αριθμός των παιδιών που θα αποκτήσει μια γυναίκα, αφού, λόγω της αναβολής, η αναπαραγωγική της περίοδος μειώνεται σημα-

τικά (quantum effect). Εξάλλου, ανησυχητική είναι η διαπίστωση ότι κάποιες από τις αιτίες που οδηγούν στην αναβολή της γέννησης του πρώτου παιδιού συμβαίνουν ταυτόχρονα με εκείνες που μπορούν να προκαλέσουν υπογονιμότητα ή και μη τεκνοποίηση.

Οι Billari και Philipron παρατηρούν ότι οι γυναίκες που αναβάλλουν λιγότερο το πέρασμα στη μητρότητα είναι αυτές που προέρχονται από μεγάλες οικογένειες, καθώς, επίσης, και αυτές που δεν διαμένουν σε αστικά κέντρα, αλλά σε ημιαστικές ή αγροτικές περιοχές.

Πολλοί μελετητές, έχοντας συνειδητοποιήσει τη σοβαρότητα του προβλήματος και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει στην πληθυσμιακή εξέλιξη, έχουν εκφράσει την ανησυχία τους για το φαινόμενο.

Για να αναζητηθεί, ωστόσο, η λύση ενός προβλήματος πρέπει πρώτα να εντοπιστούν οι αιτίες που το προκαλούν και να μελετηθούν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες συμβαίνει.

Οι Kohler, Billari και Ortega επιχειρούν κατ' αρχάς μια ψυχολογική προσέγγιση του φαινομένου, προτού το ερμηνεύσουν κοινωνιολογικά. Παρατηρούν ότι η γέννηση ενός παιδιού, από τη στιγμή που θα πραγματοποιηθεί, είναι, πλέον, ένα μη αναστρέψιμο και τετελεσμένο γεγονός.

Οι αποφάσεις για το μέλλον, από την άλλη πλευρά, ακόμη και αν περιλαμβάνουν την απόκτηση παιδιού, και μάλιστα κατά την επιθυμητή χρονική στιγμή, δεν είναι δεσμευτικές, αλλά, αντίθετα, αναστρέψιμες και μπορούν να υπόκεινται σε πολλές αλλαγές, ανάλογα με τις συνθήκες.

Αυτή η δυνατότητα ανατροπής των αποφάσεων γεννά την αναβολή, η οποία μπορεί να είναι και πολυετής, αν οι κοινωνικές συνθήκες την ευνοούν.

Στις ασιατικές και αφρικανικές χώρες ο αριθμός των γεννήσεων χρρίζει ελέγχου

ποίησης είναι πιθανό να ποικίλει από χώρα σε χώρα, ανάλογα με τις κοινωνικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις ή το επίπεδο προοδευτικότητας και συντηρητικότητας που επικρατεί.

Είναι, πάντως, γνωστό και επιστημονικά τεκμηριωμένο ότι όσο αυξάνεται η ηλικία της γυναίκας τόσο αυξάνονται και τα προβλήματα υπογονιμότητας.

Λέγεται ότι τα προβλήματα αυτά συνήθως αρχίζουν μετά την ηλικία των 30 και επιδεινώνονται μετά τα 35.

Συμβατικά υιοθετείται ένας πιο γενικός ορισμός της αναβολής ως την απόκτηση του πρώτου παιδιού σε ολόένα μεγαλύτερη ηλικία, σε σχέση με τα δεδομένα της κάθε χώρας.

Το φαινόμενο τείνει να γίνει παγκόσμιο, με τις προηγμένες κοινωνίες να είναι οι πρωταγωνίστριες. Αναμφισβήτητο, ακόμη και αν δεν υπάρχει ταυτόχρονη αναβολή του γάμου, οι νέες και

Οι ιδεολογικές τάσεις της Δεύτερης Δημογραφικής Μετάβασης

Από κοινωνιολογικής απόψεως τα αίτια μπορούν να εντοπιστούν στις ιδεολογικές τάσεις της Δεύτερης Δημογραφικής Μετάβασης, καθώς και στο πολιτισμικό και κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο κάθε χώρας.

Μερικά από τα πιθανά αίτια της αναβολής των γεννήσεων είναι τα εξής:

1. Η πολυετής εκπαίδευση σε ολόένα υψηλότερα επίπεδα.
2. Η ανεπαρκής υποστήριξη από το κράτος πρόνοιας σε νέες μητέρες.
3. Η ανεργία.
4. Η προσήλωση στη δημιουργία επαγγελματικής σταδιοδρομίας.
5. Η χειραφέτηση της γυναίκας.
6. Η δυναμική ένταξη της γυναίκας στον εργασιακό τομέα.

7. Ο αυξανόμενος εργασιακός ανταγωνισμός.
8. Τα μη ελαστικά εργασιακά ωράρια.
9. Η επιδίωξη για ολόένα μεγαλύτερη ποιότητα ζωής και απόκτηση ελεύθερου χρόνου.
10. Η ανάγκη για προσωπική ανάπτυξη, ικανοποίηση ατομικών αναγκών, αυτοπραγμάτωση και αυτονομία.
11. Ο καταναλωτισμός, ο οποίος απαιτεί και τους αντίστοιχους οικονομικούς πόρους και οδηγεί πολλές φορές σε περισσότερες ώρες εργασίας.
12. Ο αυξανόμενος αριθμός διαζυγίων.
13. Η συμβίωση, που συχνά δεν συνοδεύεται από την απόκτηση παιδιών.
14. Η ευρεία χρήση μεθόδων αντισύλληψης.